

Länsstyrelsen
Värmland

BESLUT
2001-06-25

Dnr 231-4157-01 1(10)

Naturreservatet

ÅBENGTSHÖJDEN

FILIPSTADS kommun
Värmlands län

Länsstyrelsen
Värmland

Miljöenheten

2(10)

**Beslut om inrättande av naturreservatet ÅBENGTSHÖJDEN,
FILIPSTADS kommun, Värmland**

Innehållsförteckning

LÄNSSTYRELSENS BESLUT	3
Ändamålet med reservatet	3
Föreskrifter	3
MOTIVERING.....	5
Allmän beskrivning av området	5
Intresseaspekter	5
Ärendets bakgrund och handläggning.....	6
Synpunkter från remissinstanserna.....	8
Länsstyrelsens bedömning och överväganden.....	8
HUR MAN ÖVERKLAGAR.....	10

BILAGOR

1. Beslutskarta skala 1:10.000
2. Översiktskarta skala 1:200.000
3. Skötselplan inkl skötselplanekarta
4. Förteckning över funna arter av spec intresse
5. Administrativa data
6. Synpunkter från remissinstanserna
7. Hur man överklagar (blankett)
8. Sändlista

LÄNSSTYRELSENS BESLUT

Länsstyrelsen beslutar med stöd av 7§ naturvårdslagen (1964:822, omtryckt 1991:641) att förklara det område, vilket på beslutskartan (bil 1) avgränsas med en kraftig, punkt-streckad linje, som naturreservat.

Naturreservatets namn skall vara *Åbengtshöjden*

Ändamålet med reservatet

Ändamålet med reservatet är att bevara och utveckla den biologiska mångfalden i ett naturområde med däri ingående ytformer, naturskogar och våtmarker. Ändamålet är samtidigt att bevara och åskådliggöra kulturhistoriska element, vilka illustrerar skoglig markanvändning under tidigare perioder

Föreskrifter

För att trygga ändamålet med reservatet förordnar Länsstyrelsen med stöd av 8-10 §§ naturvårdslagen samt 9§ naturvårdsförordningen att nedan angivna föreskrifter skall gälla.

A. föreskrifter enl 8§ naturvårdslagen om inskränkningar i markägares och andra sakägares rätt att förfoga över fastighet inom reservatet.

Utöver föreskrifter och förbud i lagar och författningar är det förbjudet att

1. uppföra byggnad, såsom exempelvis jakttorn
2. anlägga väg
3. bedriva täkt av berg eller lösa jordarter
4. gräva, schakta, dika, utfylla eller utföra andra ingrepp i marken
5. bedriva skogsbruk eller utföra andra ingrepp i skogsvegetationen. Dock skall naturvårdsförvaltaren i enlighet med fastställd skötselplan kunna genomföra naturvårdsbränning samt punktvisa ingrepp i lämpliga delområden för att öka andelen asp m.fl. lövträdsarter inom området
6. tillföra kalk, andra mineralämnen eller gödselmedel
7. anordna upplag
8. framdraga mark- eller luftledning
9. framföra motordrivet fordon terrängen annat än för uttransport av fälld älg

Föreskrifterna ovan under A utgör inte hinder för naturvårdsförvaltaren att i överensstämmelse med fastställd skötselplan, utföra naturvårdsinriktade åtgärder som behövs för att tillgodose ändamålet med reservatet.

Föreskrifterna utgör heller inte hinder för normalt underhåll – enligt gällande ledningsrätt – av ledningsgata i reservatets södra del i anslutning till bilväg och Stora Mörttjärn

B. Föreskrifter enligt 9§ naturvårdslagen om skyldighet för markägare och annan sakägare att tåla visst intrång

Markägare och innehavare av särskild rätt till marken förpliktigas tåla att följande åtgärder, i överensstämmelse med skötselplan, fastställd 2001-06-25, vidtages för att tillgodose ändamålet med naturreservatet.

1. Gränsmarkering, vägvisning och information om reservatet
2. Iordningställande av anordningar för allmänhetens friluftsliv samt
3. Ingrepp i skogsvegetationen

C. Föreskrifter enl 10§ naturvårdslagen om vad allmänheten har att iakttaga inom naturreservatet. (Föreskrifterna gäller även markägaren och innehavare av särskild rätt)

Utöver föreskrifter och förbud i lagar och författningar är det förbjudet att

1. plocka eller gräva upp växter. Detta gäller såväl kärlväxter som mossor, lavar och vedsvampar
2. borttaga träd och buskar, inklusive död ved såsom lågor, torrträd och torra grenar
3. fånga eller skada däggdjur, fågel, groddjur eller kräddjur, liksom att skada deras bo och lekplatser eller samla ägg
4. fånga eller skada evertebrater (rygggradslösa organismer)
5. framföra motordrivet fordon i terrängen annat än för uttransport av fälld älg
6. tälta eller göra upp eld
7. medföra husdjur som inte hålls kopplat
8. anordna orienteringstävlingar eller liknande arrangemang
9. anbringa tavla, skylt, inskrift, affisch eller liknande anordning

Naturvårdsförvaltarens tillstånd krävs vidare för att i organiserad form utnyttja området för turism, undervisning eller undersökningsverksamhet.

Föreskrifterna under C utgör inte hinder för naturvårdsförvaltaren att, i överensstämmelse med fastställd skötselplan, utföra naturvårdsinriktade åtgärder som behövs för att tillgodose ändamålet med reservatet. Föreskrifterna utgör heller inte hinder för utövande av jakt enligt allmänt gällande regler eller åtgärd enligt gällande ledningsrätt.

Föreskrifterna under avsnitt C ovan träder i kraft tre veckor efter den dag författningen utkommit från trycket i länets författningssamlingar.

D. Föreskrifter enligt 9§ naturvårdsförordningen om skötsel och förvaltning av reservatet.

1. Länsstyrelsen skall vara naturvårdsförvaltare.
2. Länsstyrelsen meddelar föreskrifter om naturvårdsförvaltningen genom att fastställa bifogad skötselplan daterad 2001-06-25 (bilaga 3).

MOTIVERING

Allmän beskrivning av området

Reservatsområdet ligger inom Bergslagen i ett bergsområde norr sjön Saxen. Den skogklädda höjden utgörs av en central platå och markerade sluttningar åt såväl öster, söder som väster. Nivåerna varierar mellan 185m.ö.h i den västra kanten och som högst 383 m.ö.h. på Bograngsberget i nordöstra delen. Cirka 15% av marken utgörs av myrar av varierande storlek och typ i spridd förekomst över området. Delområden med hällmarker och tunna jordlager finns också, framförallt kring Orrmossen. Terrängen är bruten med branter, blockmarker, lodytor och små dalstråk. Kärr och mossar av olika typ och storlek samt bäckflöden utgör påtagliga inslag i terrängen. Delvis kan terrängen betecknas som svårtillgänglig.

Skogsbestånden varierar även starkt från högproduktiva delområden med betydande lövträdsinslag i de nedre delarna av sluttningarna till magra marker i de centrala och norra delarna. Gran dominerar skogsbestånden och utgör ca 80% av totala virkesvolymen. Lövinslaget är relativt stort med en andel av ca 13%, sett över hela området, med en koncentration i vissa delområden, speciellt de västra sluttningarna.. Skogens ålder ligger genomsnittligt över 100år med en variation från ca 50års beståndsålder upp till den äldsta (uppmätta) trädåldern på 250 år.

Historik

Med sitt läge "mitt i Bergslagen" har skogen brukats i järnhanterings tjänst sedan 1500-talet. Omfattningen av virkesfångsten har dock varierat kraftigt från en begränsad omfattning på 1500/1600-talen till en större verksamhet på 1700- och 1800-talen. Det var i första hand behovet av ved för framställning av träkol som avgjorde skogsbrukets inriktning. Saxåhyttan på sjön Saxens nordvästra strand finns omtalad i Gustav Wasas Jordebok av år 1540, men kan ha funnits i någon form ännu tidigare, kanske redan på 1300-talet. Först från början av 1600-talet finns produktionsuppgifter tillgängliga. Den årligen avverkade ytan för framställning av träkol till hyttan torde då ha uppgått till 2-3 hektar. Ytterligare virke användes för andra ändamål men påverkan på omgivande skogar torde ha varit begränsad. 1638 byggdes Mörttjärnshyttan söder om och i omedelbar närhet till reservatsområdet. Ungefärligen 2/3 av "vårt" område (mellersta –östra delarna) hade tilldelats

Mörttjärnshyttan. Att man överhuvudtaget anlade den nya hyttan tyder på att man bedömde skogstillgångarna som goda, vilket också kan utläsas av beskrivningar från början av 1600-talet. Beskrivningar av Saxåhyttans skogar från mitten av 1700-talet säger att ...skogen var väl uppvuxen...vilket kan antyda att den tidigare under en period varit hårt huggen. Beträffande Mörttjärnshyttan sägs från samma tid att ... skogen var utkolad.... vilket torde innebära att den då ansågs förbrukad. Den största årliga produktionen av tackjärn, i Saxåhyttan, ägde rum under de sista decennierna av 1800-talet, vilket också torde ha inneburit stora virkesuttag. Då hade även sågtimmer fått en viss betydelse som handelsvara. Saxåhyttan lades ner strax efter sekelskiftet 1900 (medan Mörttjärnshyttan lagts ner redan vid mitten av 1700-talet) men kolningen på hyttans skogar fortsatte ända fram till slutet av 1940-talet. Inom området (Åbengtshöjden) finns avverkningsytor och skogssådder som gjorts under de första decennierna på 1900-talet. Sedan kolningen upphörde omkring 1950 har emellertid endast enstaka smärre avverkningar skett. Skogen har i stort sett stått orörd under de senaste 50 åren.

Biologiska intresseaspekter

Fågel; Området har tidigare gjort sig känt för sitt fågelliv. En större tjäder-spelplats finns inom området och Orrmossen torde inte fått sitt namn utan anledning. Under 1980-talet sågs här regelbundet den vitryggiga hackspetten. Spillkråka liksom tretåig hackspett finns även.. Listan över observerade arter upptar även järpe, dalripa, pärluggla, sparvuggla, lavskrika och mindre flugsnappare.

Kryptogamer; Området har successivt tilldragit sig ökat intresse pga sina naturskogsqualitéer och sin kryptogamflora. Av en sammanställning från 1993 framgår att 6 hot-klassade lav-arter och 7 svamp-arter noterats. En av svamparterna ansågs tidigare som utdöd art. Den är idag hotklassad som "missgynnad" (NT) enligt ArtDatabankens redovisning år 2000 över Rödlistade arter i Sverige.

Vid senare inventeringar har ytterligare hotade, sällsynta och naturskogsindikerande arter noterats. En sammanställning av funna arter från 1996 redovisas i bilaga 4.

Ärendets bakgrund och handläggning

Området har – lokalt – sedan lång tid varit känt för sin starka tjäderpopulation. Intresset ökade när flera observationer av den vitryggiga hackspetten gjordes här under 1980-talet. Det uppmärksammades även vid en översiktlig inventering i Filipstads kommun som länsstyrelsen genomförde 1984.

I början av 1990-talet inlämnar markägaren – STORA - till Skogsvårdsstyrelsen en anmälan om planer på en skogsbilväg in mot Bograngshöjden. Efter samråd med länsstyrelsen lämnas klarsignal för vägbygget. Samtidigt uppmanas den ideella naturvården att samla information om de botaniska värdena i området som underlag för framtida bedömningar. Vägen byggs 1991-92. Nya signaler beträffande områdets

Länsstyrelsen Värmland

Miljöenheten

7(10)

naturvärden tillkommer och markägaren meddelar att man – tillfälligt – avvaktar med avverkningar för att ge utrymme för ytterligare inventeringar – genom den ideella naturvärden.

I en skrivelse 1993-11-30 hemställer sedan "Steget före-gruppen" i Värmland (Skogsgruppen i Kristinehamn) att länsstyrelsen skulle verka för bildande av naturreservat för "Åbengtshöjden - Bograngshöjden" med tanke på områdets mycket skyddsvärda fauna och flora samt den akuta bristen på naturskogslokaler i sydöstra Värmland.

Markägaren inbjöd sedan länsstyrelsen, kommunen och "StegetFöre-gruppen" att samråda om områdets framtid. Markägare, STORA ENSO har sedan medtagit (delar av) området i sin planläggning av bolagets "Vitryggområden" och "Steget-före" har fortsatt sina inventeringar i området. Länsstyrelsen har med särskilda medel från Naturvårdsverket initierat dels studier av områdets skogshistoria dels en därtill kopplad botanisk inventering. Länsstyrelsen har vidare fört en diskussion om reservatsbildning med dels markägaren dels naturvårdsverket. En viss tvekan har påverkat ställningstagandet pga det till synes motsägelsefulla förhållandet att området dels har höga naturvärden dels har en lång historia med intensivt skogsutnyttjande.

29:e oktober 1997 genomfördes en exkursion i område där bl.a. representanter för naturvårdsverket deltog.

Ett resultat av exkursionen var att tanken på en reservatsbildning stärktes men att avgränsningen ytterligare skulle prövas. Som ett led i denna prövning har länsstyrelsen och markägaren diskuterat möjligheterna att (delvis) avverka delar av området i kombination med att "naturvårdsbränning" planeras och genomförs. Brandfälten skulle sedan ingå i reservatsområdet. Syftet med sådant åtgärdsprogram vore att dels medge bolaget viss virkesfångst och begränsa kostnaderna för naturvårdens markdisposition dels få en ekologisk effekt med avseende på skogsvegetationens andel av tall och löv. Diskussionerna visade emellertid att ekonomiska nyttan och "naturvårdsnyttan" av att bränna föreslagna bestånd var diskutabel. Praktiska och säkerhetsmässiga problem skulle kunna uppstå pga de långa sluttningarna samt nivåkillnader och avstånd till säker vattentäkt. För att lösa säkerhetsproblemen skulle stora ingrepp i mark och skogsvegetation alternativt behöva göras.

En viss justering av tidigare avgränsningsförslag har nu gjorts.

Synpunkter från remissinstanserna redovisas i bilaga 6.

Yttrandena vittnar om positiv inställning till reservatsbildningen men avvikande mening uttrycks framförallt beträffande områdets avgränsning. Tre remissinstanser vill sålunda att reservatsområdet utvidgas.

Länsstyrelsens bedömning och överväganden

Länsstyrelsen gör bedömningen att detta är ett mycket skyddsvärt område vars naturkvalitéer och kulturhistoriska värden endast kan bevaras genom att det undantages från skogsbruk och andra arbetsföretag som kan påverka mark, flora och fauna. Reservatsbildning är ett lämpligt medel för att åstadkomma detta skydd.

I den hårt brukade produktionsskogen har många biotoper minskat kraftigt i omfattning. Sammanhängande skogsområden har fragmenterats. Viktiga förutsättningar för växt- och djurarter som var vanliga i naturskogslandskapet håller på att försvinna. Tillgången på lämpliga substrat i form av grova lågor, döda/döende träd och gamla lövträd samt ett stabilt mikroklimat är nödvändiga förutsättningar för biologisk mångfald.

Åbengtshöjdens naturskogar och den biologiska mångfalden där är av speciellt intresse med tanke på områdets läge i Bergslagen och regionens historia av omfattande skogsutnyttjande under långa perioder.

Åbengtshöjden är ett stort område med goda förutsättningar att utgöra livsmiljö för växt- och djurarter vilka i övrigt är missgynnade. Området har från det att kolvedshuggningarna upphörde för ca 50 år sedan i stort sett stått orört. Det skiljer sig därvid markant från omgivande skogslandskap som brukats storskaligt och intensivt in i våra dagar.

Även om området utnyttjats för virkesfångst under en lång period har förutsättningar för en biologisk mångfald bestått. Sannolikt sammanhänger detta med områdets topografi med svåråtkomliga partier i branter och storblockig terräng.

Terrängförhållanden tillsammans med hög mark- och luftfuktighet har givit många småbiotoper och stabila livsmiljöer möjlighet att erbjuda störningskänsliga arter gynnsamma förutsättningar. Det skogliga utnyttjandet har visserligen skett under lång tid men huvudsakligen i småskaliga former och med varierande intensitet över tiden. Mellan de många "kolfallen" har rimligen funnits refugier som erbjudit rätt substrat och livsmiljö för många arter. Mosaiken av naturtyper som våtmarker, bäckar, rasbranter, blockmarker och lodytor torde också ha styrt avverkningarna. Inom vissa delar med svårframkomlig terräng kan en del områden under längre tid ha lämnats opåverkade.

Området hyser två naturtyp utpekade i EU:s s.k. "habitatdirektiv", nämligen "*Västlig taiga*" och "*öppna, svagt välvd mossar, fattiga och intermediära kärr och gungflyn*". Åbengtshöjden har medtagits som kandidat till Sveriges bidrag till europeiska nätverket "Natura 2000". Området omfattas därför av Miljöbalkens 7Kap 28-29§§ samt Förordnande om områdesskydd 16-20§§, där det stipuleras att Länsstyrelsen för sådant område har ansvar att möjliggöra att gynnsam bevarandestatus bibehålles eller återställs för berörda livsmiljöer eller arter.

Utöver de biologiska värdena är området också av betydande *kulturhistoriskt intresse*. Genom att skogsområdet lämnats i stort sett orört sedan kolveds-

huggningarna upphörde för ca 50 år sedan har spår av tidigare skoglig markanvändning i hög grad bevarats.

En rad frågeställningar beträffande relationen mellan skogligt markutnyttjande och biologisk mångfald bör här även kunna få en god belysning.

Ändamålet med reservatet är att bevara och utveckla den biologiska mångfalden i ett naturområde med däri ingående ytformer, naturskogar och våtmarker. Ändamålet är samtidigt att bevara och åskådliggöra kulturhistoriska element, vilka illustrerar skoglig markanvändning under tidigare epoker.

Ändamålet skall nås genom att

- * området undantages från virkesproducerande skogsbruk samt andra arbetsföretag som påverkar mark och vegetation
- * skogsvegetationen får utvecklas i huvudsak fritt
- * skogsbränning kan användas som ekologisk faktor i områdets fortsatta utveckling samt att punktvisa ingrepp i lämpliga delområden utförs för att öka andelen asp m.fl. lövträdsarter
- * ytterligare studier av områdets flora, fauna och skogshistoria läggs till grund för framtida skötselprogram
- * områdets utnyttjande för allmänhetens friluftsliv sker så att detta inte strider mot bevarandemålen och negativt påverkar kulturhistoriska element.

Reservatsbeslutet innebär inte direkt hinder för jakt enligt allmänt gällande regler. Reservatsmarken förutsättes därvid ingå som del i större jaktlig enhet. Inga viltvårdande åtgärder skall dock utföras inom reservatsområdet. Vidare får inte skjutorn eller motsvarande anläggningar uppföras. Inte heller skall skjutgator röjas. Uttransport av fälld älg (eller annat större villebråd) skall ske så att risken för markskador och spårbildning minimeras.

Frågan om jakt på tjäder har ägnats särskild uppmärksamhet av tre remissinstanser. Enligt länsstyrelsens mening kan sådan jakt ske inom området men populationsutvecklingen bör kontinuerligt följas genom att reservatsförvaltaren i samverkan med jakträttsinnehavare sammanställer avskjutningsstatistik samt dokumenterar populationens storlek och sammansättning.

Inkomna yttranden (se bilaga 6) uttrycker argument för att reservatsområdet även omfattar ytterligare delområden i sydväst, sydost och öster. Redovisad avgränsning har ingående diskuterats och utgör länsstyrelsens samlade bedömning av vad som nu bör beslutas.

**Länsstyrelsen
Värmland****Miljöenheten**

För att uppnå gynnsam bevarandestatus för de naturtyper och arter som ingår i området finner länsstyrelsen att naturreservat med redovisade föreskrifter och skötselplan är en lämplig skyddsform.

De inkomna synpunkterna har emellertid sådan tyngd att länsstyrelsen i nära anslutning till detta beslut ånyo skall ta upp frågan med berörda parter om att till det beslutade reservatsområdet senare också lägga ett delområde norr om Stora Mörtjärn som remissinstanserna särskilt uppmärksammat.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Detta beslut kan överklagas hos regeringen, miljödepartementet, se bilaga 7

Beslut i detta ärende har fattats av landshövding Ingemar Eliasson. Föredragande har varit byrådirektör Per Åhgren. I den slutliga handläggningen har även deltagit chefsjurist Lars-Ove Olsson, länsantikvarie Göran Wettergren och naturvårdsdirektör Lars Furuholm.

.....
Ingemar Eliasson

.....
Lars Furuholm